

FANTOLY ZSANETT*

Alapelvek az új büntetőeljárás törvényben

I. Bevezetés

Az országgyűlés 2017. június 13. napján 79,54 %-kal megszavazta az új büntetőeljárás törvényt (a továbbiakban: új Be.), amely 2017. június 26-án közzétételre került és előre láthatóan 2018. július 1. napján hatályba is lép. Jelen tanulmány az új törvénynek az alapelvek vonatkozásában követett szabályozási kérdéseit tárgyalja.

Király Tibor szerint az alapvető elvek a büntetőeljárásban olyan általános tartalmú normáknak tekinthetők, amelyek jellemzik és meghatározzák a büntetőeljárás rendszerét, működését, az eljárásban résztvevők jogainak és kötelezettségeinek lényeges elemeit és arra szolgálnak, hogy irányítsák az egész büntető igazság-szolgáltatás menetét.¹ Az alapelvek a történeti fejlődés során rögzült, nemzetközi deklarációkkal és szerződésekkel megerősített univerzális értékeket juttatnak kifejezésre. Megteremtik azokat a feltételeket, amelyek a bíróságok és más hatóságok eljárásában a törvényesség megvalósulásához szükségesek; és meghatározzák azokat a követelményeket, amelyek az eljáró hatóságok felépítésére, működési rendjére vonatkoznak; továbbá megszabják az igazság-szolgáltatási gyakorlat alapjait és kereteit.² *Tremmel Flórián* orientáló és determináló jelentőségű általános jogtételeknek fogja fel az alapelveket,³ *Tóth Mihály* pedig az eljárás módját, irányát és jellegét meghatározó előírások összességéeként határozza meg őket.⁴ E világitótoronyként működő alaptételek a büntetőeljárás törvény alapértékeit fektetik le, ezért a jogállami büntetőeljárás törvényből nem számúzhatóak. Azt biztosítják, hogy a bűncselekmények elkövetőit a hatóságok felderítsék és felelősségre vonják, míg az ártatlan személyeket ne érje jogkorlátozás; továbbá a büntetőjogi normák helyes alkalmazása és a bűnözéshez vezető körülmények felderítése által a büntetőeljárás ne csak a bűnözés elleni harc, hanem a megelőzés eszköze, a jog uralmának és a közösségi érdekek védelmezője legyen. Elősegítik a sértett jogos érdekeinek érvényesítését és védelemben részesítését, illetve azt, hogy az eljárások ésszerű időn belül befejeződjenek.

* egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem

¹ KIRÁLY TIBOR: *Büntetőeljárás jog*. Osiris, Budapest, 2003. 104. p.

² PETRÉTEI JÓZSEF: *Magyar alkotmány I.* Dialóg-Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2002. 85., 99. p.

³ TREMMEL FLÓRIÁN: *Magyar büntetőeljárás*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2001. 65. p.

⁴ TÓTH MIHÁLY: *A büntetőeljárás alapelvei*. In: Tóth Mihály (szerk.): *Büntető eljárásjog*. HVG Orac, Budapest, 2006. 39. p.

Jogforrási rendszerüket tekintve a büntetőeljárás egyes szervezeti alapelveit Alaptörvényünk is deklarálja (például a bírói út kizárólagossága, a bírák függetlensége, a társasbíráskodás és a laikus elemek részvétele az igazságszolgáltatásban). Más alapelvek szintén alaptörvényi megfogalmazást nyertek (például az, hogy a vádat független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el vagy, hogy a bíróság előtt mindenki egyenlő, illetve az ártatlanság védelme és a védelemhez való jog). A büntetőeljárás többi alapvető elveit – a II. Bp. (1951. évi III. törvény) óta – az eljárási kódexek tartalmazzák részint önálló fejezetben, részint az érintett (például a tárgyalási) részben kibontva. Van olyan alapelv, amely nevesítetten meg sem jelenik (például a szóbeliség), hanem közvetve a törvény rendelkezéseiből nyer levezetést.

A hazai büntetőeljárási kódexek bevezető részében megfogalmazott, általános jellegű szabályok rendre igyekeztek az aktuálisan szabályozott büntetőeljárás lényegét kifejezni, egyúttal a jogalkalmazók számára is iránymutatást nyújtani mind a részletszabályok értelmezéséhez, mind a törvényhozó által megkívánt – büntetőeljárási – magatartáshoz.⁵

Új büntetőeljárási törvényünk – a hazai eljárási kódexek hagyományainak megfelelően – elsőként a büntetőeljárási jog alapelveit megfogalmazó alapvető rendelkezések rögzíti az „Általános rendelkezések” című fejezetben. A törvény nem ismétli meg azokat az Alaptörvényben is rögzített szervezeti jellegű alapelveket, amelyek büntetőeljárás-specifikus vonásokkal nem rendelkeznek, különösen ha ezen tételek a büntetőügyben eljáró hatóságok, illetve bíróságok jogállására vonatkozó – sarkalatos – törvényekben is fellelhetőek vagy feltétlen érvényesülésüket maga az eljárási törvény sem biztosítja. Szintén kiválasztási szempont volt, hogy a szervezeti jellegű szabályok mellett azon működési jellegű rendelkezések nevesítését sem tartotta szükségszerűnek a jogalkotó, amelyeket szintén az Alaptörvény fektet le, ugyanakkor nem vonatkoznak általánosságban az egész büntetőeljárásra, vagy számos kivételt szükséges biztosítani, így az elv tartalmát az adott eljárási szakaszra vagy jogintézményre vonatkozó részletszabályozás hatékonyabban képes közvetíteni. Ennek megfelelően a törvényben nem szerepel a hatalmi ágak elválasztásából eredő bírói függetlenség és a bírák kizárólag törvény alá vetettsége, a társas bíráskodás, az ítélezésben való társadalmi részvétel, a törvény előtti egyenlőség, a büntetőeljárás törvényességének elve, a bíróság eljárásához való jog, a tárgyalás közvetlenségének, nyilvánosságának és szóbeliségének elve, a jogorvoslathoz való jog és a tájékoztatáshoz való jog.⁶

A jogalkalmazás eligazítása érdekében ugyanakkor a bevezető részben mindenképp indokolt volt megjeleníteni a kizárólag a büntetőeljárásra vonatkozó, a kodifikációval kitérített „eszményi” büntetőeljárás lényegét megragadó alapelveket függetlenül attól, hogy tényleges érvényesülésük esetleg csak az eljárás valamely szakaszában, vagy részletszabályok útján biztosítható. E kör meghatározásánál nem volt befolyásoló tényező az sem, hogy az ide sorolt alapelvek egy részét az Alaptörvény is tartalmazza, hiszen még az alapvető rendelkezések közt történő megfogalmazás is szükségszerűen részletesebb és érdemi, a büntetőeljárás-specifikus tartalommal tölti ki az alkotmányos követelményeket.

⁵ Részletes indokolás.

⁶ Általános indokolás.

Ebből adódóan a törvény értelmében az „Alapvető rendelkezések” közül nem hiányozhat:

- a funkciómegosztás elve,
- a vádélv,
- az ártatlanság vélelme,
- a bizonyítási teher és az *in dubio pro reo* elve,
- a védelemhez való jog,
- a hivatalból való eljárásra vonatkozó szabályok,
- a büntetőeljárás akadályainak összefoglalása,
- a büntetőjogi felelősség önálló elbírálásának követelménye,
- az alapvető jogok, különösen az emberi méltósághoz, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz való jog védelmének általános kötelezettsége, továbbá
- az anyanyelv használatának biztosítása és ezzel összefüggésben a büntetőeljárás nyelvére vonatkozó alapvető szabályok.⁷

Megjegyezzük továbbá, hogy a törvény kiemelten fontosnak tartja a tisztességes eljáráshoz való jogot, mint egyetemes alapelvet azzal, hogy az nem csupán a terheltet, hanem az eljárás minden résztvevőjét (így különösen a sértettet is) megilleti.⁸ A tisztességes eljárás deklarálása a Preambulumban nyert elhelyezést.

II. Az ártatlanság vélelme

Új Be. 1. §

Senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg bűnösségét a bíróság jogerős ügyszöveg határozata meg nem állapítja.

Az alapelv értelmében: amíg a terheltet a büntetőeljárás törvényes rendjében a bíróság jogerősen el nem ítéli, nem lehet korlátozni védelmi jogainak gyakorlásában és módot kell számára adni ahhoz, hogy valamennyi eljárási jogosultságával a törvény előírásainak megfelelően élhessen. A vélelem kedvező joghelyzetet teremt a terhelt számára, a bizonyítás kötelezettsége (bizonyítási teher) az ügyben eljáró hatóságokra hárul. Az ártatlanság vélelme azonban nem az eljáró hatóság benső meggyőződésének kialakulását gátló, vagy azt befolyásoló törvényi parancs, hanem olyan objektív, minden terhelttel kapcsolatban érvényesülő elvárás, amely a terhelt eljárásjogi helyzetét biztosítja, és bizonyítási szabályokkal a terhelt pozícióit védi. *Angyal Pál* szavaival élve: „Az ártatlanság vélelme a polgári jogbiztonságnak sine qua non-ja. Szem előtt tartva ugyanis azt a lehetőséget, hogy hamis vád

⁷ Részletes indokolás.

⁸ Az új törvényben megfogalmazott paradigmaváltás fontos szegmense az elkövető-központú igazságszolgáltatásról történő elmozdulás a sértett-központú igazságszolgáltatás irányába. Trócsányi László igazságügyi miniszter ezt az átállást egyenesen kopernikuszi fordulatként jellemezte. <http://www.kormany.hu/hu/igazsagugyi-miniszterium/a-miniszter/beszedekek-publikaciok-interjuk/az-aldozatvedelem-es-aldozatsegites-a-kormany-igazsagugyi-politikajaban> [Letöltés ideje: 2017. február 8.]

és a terhelő gyanúkok alapján senki sem ment attól, hogy ártatlan létére ellene eljárás indíttassék, vezérlő elvként húzódik végig a Bp. egész rendszerén [...]”⁹

Az a követelmény, hogy a terhelt a bírósági határozat jogerőre emelkedéséig nem tekinthető bűnösnek, köti az eljárásban résztvevő valamennyi hatóságot (bíró, ügyész, nyomozó hatóságot), csak ők sérthetik meg ezt az alapelvet. Az ártatlanság védelme azt követeli meg a bíróságoktól igazságszolgáltatási kötelezettségeik teljesítése során, hogy ne azzal az előre kialakított meggyőződéssel fogjanak hozzá a tárgyaláshoz, hogy a vádlott a terhére rótt bűncselekményt elkövette.¹⁰ A tárgyalás alatt az ártatlanság védelme nem tisztán csak egy elvi megkötés, hanem percről percre érvényesítendő pervezetési gyakorlat, amelynek szavakban és gesztusokban is kifejezésre kell jutnia.¹¹ A bizonyítás kötelezettsége a vádhatóságot terheli, és a kétség a vádlott javára szolgál. Ugyancsak következik az ártatlanság védelméből, hogy a vádnak olyan módon és olyan időben kell a vádlottat tájékoztatni az ellene emelt vádról, hogy az előkészíthesse védekezését, és a védelemből az is következik, hogy a vádnak a vádlott elítéléséhez elegendő bizonyítékkal kell rendelkeznie, ha vádat emel.¹² Az ártatlanság védelmében foglalt tilalom hatályosulásával érhető el az, hogy a büntetőeljárás folyamán a terhelt eljárási jogosítványai, védekezési eszközei, lehetőségei – közvetlenül vagy védő útján – maradéktalanul érvényesülhessenek. Az elv kihat az eljárás alá vont személy egyéb (munkajogi, polgári jogi) viszonyaira is.

Ismeretesen az ártatlanság védelmének három összetevője elfogadott, nevezetesen a jogok jóhiszemű gyakorlása (*praesumptio boni viri*), a bizonyítási teher (*onus probandi*) kérdése és az *indubio pro reo* (kétségben a javára történő értékelés) elve. Az ártatlanság védelmével – azon belül is a jogok jóhiszemű gyakorlásával szemben áll a joggyakorlatban a hatóság körében tapasztalható – *Farkas Ákos* által találhatóan megfogalmazott – „rejtett bűnösségi vélelem.”¹³ „Ennek jeleit leginkább a tárgyaláson lehet lemérni, ahol a bíróság általában csupán a nyomozás anyagának reprodukálására törekszik [...]”¹⁴ Ez legfőképpen abból adódik, hogy az egyes szervezeti struktúrákon belül a terhelt ártatlanságával ellentétes érdekek (például a felderítési mutatók növelése, váderedményesség) működnek.¹⁵

Az ártatlanság védelme – azon belül is a *praesumptio boni viri* elve – a büntetőeljárás túlmutató követelményként az Alaptörvény XXVIII. cikk (2) bekezdésének megfogalmazásából adódóan valójában a nem-bűnösség védelme („senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig...”).¹⁶ Ezt a megfogalmazást a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény nevesítette először önálló büntetőeljárási alapelvként, értelmezése napjainkra

⁹ ANGYAL PÁL: *Az egyéni jogok biztosításának elve. A magyar büntető eljárásjog tankönyve*. Budapest, 1914. I kötet 271–274. pp. In: Tóth Mihály (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 43. p.

¹⁰ Ahogyan az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága fogalmaz az alapelvvel összefüggésben: [...] minden közhatalóságot terhel az a kötelezettség, hogy tartózkodjék a büntetőbírói eljárások várható kimenetelét illető állásfoglalásoktól.” In: General Comment 13/21 of the Human Rights Committee

¹¹ KABÓDI CSABA: *Igazságszolgáltatás – szolgáltatás?* Jogtudományi Közlöny 1984/3, www.tankonyvtar.hu [Letöltés ideje: 2017. január 11.]

¹² Lásd: Barbera, Messegué and Jabardo v. Spain judgment of 6 december 1988., Series A no. 146.

¹³ FARKAS ÁKOS: *A büntetőeljárás hatékonysága*. Kandidátusi értekezés. Miskolc, 1997. 119. p.

¹⁴ Idézi: HERKE CSONGOR – FENYVESI CSABA – TREMMEL FLÓRIÁN: *A büntető eljárásjog elmélete*. Dialóg Campus. Budapest-Pécs, 2012. 60. p.

¹⁵ FENYVESI CSABA: *A védőügyvéd*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002. 28. p.

¹⁶ „Senki nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.”

elméleti és gyakorlati szinten egyaránt kiforrott. Ezzel szemben az egyes külföldi szabályozási minták (például a lengyel, román, szlovén, svájci kódex) megfogalmazásukban is konkrétan az ártatlanság vélelmét tükrözik („*joga van arra, hogy ártatlannak tekintés;*”, „*mindaddig ártatlannak kell vélelmezni*”). Hasonlóan rendelkeznek az egyes emberi jogi dokumentumok is: az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya [XIV. cikk (2) bekezdés]; és az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságjogok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény [6. cikk (2) bekezdés]; továbbá az Európai Unió Alapjogi Chartája [48. cikk (1) bekezdés]. A két megfogalmazás összevetéséből az következik, hogy míg a „*nem tekinthető bűnösnek*” kifejezés negatív tartalmú, tartózkodási kötelezettséget ír elő a hatóság tagjai számára, addig az „*ártatlannak kell tekinteni*” megfogalmazás pozitív tartalmú, a jogerősen el nem ítélt személy javára szolgáló magatartási kötelezettséget jelent a hatóság tagjai felé.

A hazai szakirodalomban *Tóth Mihály* mutat rá arra, hogy az elv érvényesülése és hatóköre állandó vita forrása volt, amihez hozzájárul az is, hogy a hatályos magyar Be. és az új törvény is – az előbbieken említett nemzetközi dokumentumok szövegével ellentétben – nem a „bűnös-ártatlan,” hanem a „bűnös-nem bűnös” fogalompárral operál.¹⁷ Az előbbi álláspont osztható, amennyiben a hazai büntetőeljárásban nem az ártatlanság megállítása, hanem a terhelt bűnösségében való döntés az eljárás tárgya; továbbá a bizonyítottság hiányában ki nem mondott bűnösség nem jelent ártatlanságot. Hiszen ha a bíróság rendelkezésére álló bizonyítékok nem voltak elégségesek ahhoz, hogy a bíróság minden kétséget kizáróan állást tudjon foglalni a vádlott bűnössége mellett, a bizonyítottság hiányában történő felmentés nem jelenti az ártatlanság megállapítását. *Király Tibor* szerint ugyanis az ártatlanság vélelmét érvényre juttató büntetőeljárásban elég a védelemnek megingatni a vád bizonyítékainak a hitelességét, elég kétséget támasztani a vád tárgyává tett tények valósága iránt, mivel a felmentés eléréséhez nem szükséges kétségtelenné tenni az ártatlanságot, hanem elég kétségesé tenni a bűnösséget.¹⁸

Bár a bizonyítási kötelezettség a vádlót terheli, időtállóak *Angyal Pál* gondolatai a tekintetben, hogy a terheltre a materiális bizonyítási teher saját érdekében, azaz annyiban nehezedik, amennyiben ha nem hozza fel és nem segít bizonyítani a mentő és enyhítő körülményeket, kiteszi magát annak, hogy azok figyelmen kívül maradnak és így hátrányos helyzetbe kerül.¹⁹ *Irk Albert* szerint ha a terhelt nem hozza a büntetőjogi felelősségét mentő vagy enyhítő körülményeket a hatóság tudomására, megfosztja magát azok érvényesíthetőségének lehetőségétől, hacsak a bíróság a maga hivatalos hatáskörében be nem szerzi azokat.²⁰

¹⁷ TÓTH MIHÁLY: *A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében.* KJK. Budapest, 2001. 53. p.

¹⁸ KIRÁLY TIBOR: *A védelem és a védő a büntető ügyben.* KJK. Budapest, 1962. 45. p.

¹⁹ ANGYAL PÁL: *A magyar büntetőeljárás tankönyve.* I. kötet. Atheneum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1915. 316. p.

²⁰ IRK ALBERT: *A magyar büntető perjog vezérfonala.* Dunántúl Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T., Pécs, 1931. 78. p.

Az ártatlanság elvéből következő, a terhelt számára kedvező bizonyítási szabályok (*favor defensionis*):

- 1) A vád bizonyítása a vádlót terheli. [új Be. 7. § (1) bek.];
- 2) *In dubio pro reo* elv [új Be. 7. § (2) bek.];
- 3) A terhelt ártatlanságát vélelmezni (megdönthető vélelem), bűnösségét bizonyítani kell.

Az ártatlanság vélelmének megdöntésére – a törvény szövegéből levezethetően – csak a bíróság jogerős határozata képes. Egyes szankciók (például megrovás), illetve az ügyészi opportunitás egyes jogintézményeinek (például a vádemelés elhalasztása) alkalmazásának lehetővé tétele által azonban a büntető igazságszolgáltatás bírói primátusa megtört.²¹ Ebből adódóan kijelenthető, hogy az ártatlanság vélelmét valójában az elítélti státusz keletkezése dönti meg.

III. Az alapvető jogok védelme

Új Be. 2. §

- (1) *A büntetőeljárásban tiszteletben kell tartani mindenkinek az emberi méltóságát.*
- (2) *A büntetőeljárás során mindenki számára biztosítani kell a szabadsághoz és személyi biztonsághoz fűződő jogot.*
- (3) *A büntetőeljárásban alapvető jogot korlátozni csak az e törvény szerinti eljárásban, az e törvényben meghatározott okból, valamint az e törvényben meghatározott módon és mértékben lehet, feltéve, hogy az elérni kívánt cél kisebb korlátozással járó más eljárási cselekmény vagy intézkedés útján nem biztosítható.*

Az új Be. az Alaptörvény I. cikkének szellemében a büntetőeljárás tisztességességének biztosítása érdekében jelentős feladatul szabja az eljáró hatóságok számára az alapvető jogok tiszteletben tartását és védelmét; az emberi méltóság tiszteletben tartásához, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz fűződő jogokat külön is kiemelve. Deklaratív jellegű szabályról van szó, amely az eljárás egészére vonatkozik. A külön alapvető szintű megfogalmazás azért célszerű, mert világosan kifejezi, mely jogkorlátozások lehetségesek az eljárás menetében, és azok milyen – törvényben meghatározott – feltételek és alakiságok szigorú betartásával, a szükségesség/arányosság tesztje mellett hajthatók végre.

Az alapvető jogok korlátozásának szabálya alapvető rendelkezésként a törvény valamennyi, az alapvető jogokat érintő rendelkezésére irányadó, így elkerülhető, hogy az egyes büntetőeljárási jogok (például a szabadlábon védekezés joga) mellett rendre a törvényi kivétel lehetőségére kelljen utalni.

²¹ Vö. hatályos Be. 43. § (1) bekezdése, amely elítéltként minősíti a megrovásban részesített személyt is.

IV. A védelem joga

Új Be. 3. §

- (1) *A terheltnek a büntetőeljárás minden szakaszában joga van a hatékony védelemhez.*
- (2) *A terheltnek joga van ahhoz, hogy személyesen védekezzen, és ahhoz is, hogy a védelem ellátására védő közreműködését vegye igénybe.*
- (3) *A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az e törvényben meghatározottak szerint védőt biztosít a terhelt számára.*
- (4) *A bíróság, az ügyészség és nyomozó hatóság köteles megfelelő időt és tényleges lehetőséget biztosítani a védelemre való felkészüléshez.*
- (5) *A terheltnek joga van ahhoz, hogy szabadlábban védekezzen.*
- (6) *A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság köteles a terheltet mentő és a büntetőjogi felelősségét enyhítő körülményeket hivatalból figyelembe venni.*

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdésében nevesített védelemhez való jog²² a tisztességes eljáráshoz való jog egyik eleme, annak gyakorlati és hatékony érvényesülését az Emberi Jogok Európai Bírósága is következetesen megköveteli.²³ A terheltnek a hatékony védelemhez való jogát az Alkotmánybíróság is kimondta.²⁴

Az új Be. 3. § (1) és (3)-(4) bekezdései alapján a védelemhez való jognak két oldala van: egyrészt a terhelt oldaláról ez egyfajta jogosultság [*A terheltnek a büntetőeljárás minden szakaszában joga van a hatékony védelemhez. – új Be. 3. § (1) bek.*]; másrészt a hatóságok oldaláról kötelezettség [*A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az e törvényben meghatározottak szerint védőt biztosít a terhelt számára. A bíróság, az ügyészség és nyomozó hatóság köteles megfelelő időt és tényleges lehetőséget biztosítani a védelemre való felkészüléshez. – új Be. 3. § (3)-(4) bek.*].

A védelemhez való jog magában foglalja a személyes védekezés lehetőségét és a védő igénybevételének jogát is; a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság részéről a védekezésre felkészüléshez szükséges idő és körülmények biztosításának kötelezettségét; továbbá – az új Be. 2. § (3) bekezdése alapján korlátozható – szabadlábban védekezés jogát. A szabadlábban történő védekezés mellett indokolt lenne a normaszövegben megjeleníteni a fegyverek egyenlőségének elvét is, amely speciálisan a bírósági szakaszban érvényesülő alapelv. A hatóságok oldalán a terhelt javára szolgáló körülmények figyelembe vételének kötelezettsége az ártatlanság vélelme, önvádra kötelezés tilalma helyett az igazságossággal vagy legalábbis a materiális védelem érvényesítésével áll összefüggésben, így a törvény – helyesen – ezen előírást is a védelem jogánál szerepelteti [új Be. 3. § (6) bek.].

Újdonság, hogy a törvény kiemelt hangsúlyt fektet a *hatékony* védelem jogának általános érvényű megfogalmazására, és az ezzel kapcsolatos legalapvetőbb tartalmi követelmények megállapítására. Ezáltal az új Be. a védelem szintjét, minőségét és jelentőségét is növelni kívánja. A tartalmat alapvetően meghatározó „hatékony” jelző tehát nem

²² „A büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez. A védő nem vonható felelősségre a védelem ellátása során kifejtett véleménye miatt.”

²³ Például az Artico kontra Olaszország, 6694/74., 1980. május 13-án született ítéletben vagy a Daud kontra Portugália, 11/1997/795/997. sz., 1998. április 21-én kelt ítéletben.

²⁴ 8/2013. (III.1.) AB határozat.

hiányozhat a védelem jogának általános deklarációjaként; viszont a meghatalmazott és kirendelt védő közötti különbségtétel rögzítése – csakúgy, mint ezidáig – alapvetően a részletszabályokra vonatkozik, általánosan a védő igénybevitelének jogát érdemes csupán az alapelvek körében rögzíteni. A védelem joga az egész büntetőeljárás áthatja: a büntetőeljárás lefolytató bíróságra, ügyészségre és nyomozó hatóságra egyaránt irányul az a kötelezettség, hogy a hatékony védekezés jogát lehetővé tegyék a terheltnek és a védelemre való felkészülés lehetőségét biztosítsák számára. A védelem elégtelensége esetén védő vagy új védő kirendelése, szignalizáció keretében az ügyvédi kamara tájékoztatása, illetve súlyosabb esetekben a védő kizárása merülhet fel, amelyeket már a hatályos Be. rendelkezései alapján is meg kell tenni. Mindezek alapján a hatékony védelemhez való jog döntően a védelmet ellátó ügyvédek felé jelzett elvárás, amely a büntetőeljárás gyorsaságát vagy érvényességét nem befolyásolja.²⁵

Főszabály szerint a terhelt szabadlábban védekezik. *A terheltnek joga van ahhoz, hogy szabadlábban védekezzen* [új Be. 3. § (5) bek.]. A törvényben meghatározott okból és eljárás alapján azonban a terhelt személyi szabadsága korlátozható, illetve elvonható, ez elsősorban a kényszerintézkedéseket jelenti: *A büntetőeljárásban alapvető jogot korlátozni csak az e törvény szerinti eljárásban, az e törvényben meghatározott okból, valamint az e törvényben meghatározott módon és mértékben lehet, feltéve, hogy az elérni kívánt cél kisebb korlátozással járó más eljárási cselekmény vagy intézkedés útján nem biztosítható* [új Be. 2. § (3) bek.].

A védelem joga nagyon fontos garanciája a terhelt eljárási joghelyzetének, mivel a terheltet a védelem, valamint a védőhöz való jog azért illeti meg, mert a büntető igazságszolgáltatás akkor lesz igazságos és teljes, ha nemcsak a bűncselekmény és a bűntettes kiderítése és megállapítása lesz a célja, hanem egyúttal a terhelti jogok maradéktalan érvényesítése, a terheltnek emberi jogának védelme is.²⁶

A védő jelentősége abban áll, hogy a terheltet megillető eljárási jogok megóvása érdekében és az igazságtalannak tartott ítélet megállapításai ellen lép fel, ezzel is segítve a személyi szabadságának és más jogainak a védelmét.²⁷ A védelemnek nem az a célja és rendeltetése, hogy a bűnösöket segítse a felelősség elkerülésében, és még csak nem is az, hogy a bűnüldöző hatóságok munkáját nehezítse, hanem a védelmet az a felismerés teszi szükségessé, sőt olykor nélkülözhetetlenné, hogy a védelem nélkül sokkal nehezebb az igazság megismerésére eljutni, és sokkal nagyobb a tévedés, hiba kockázata.²⁸ A bíróságnak a büntető igazságszolgáltatás során ugyanúgy figyelembe kell venni a védelem érveit, mint a vádlót, csak így születhet a valóságnak megfelelő ítélet. (Érdeemesnek tartjuk e helyütt idézni *Orosz Balázs* védőbeszédéből, amely a rendőrgyilkossággal vádolt Gy. József II. r. vádlott védelmében hangozott el. A védő az ezredforduló évtizedeinek egyik legkiválóbb védője volt, védőbeszédeit rendszeresen hallgatták és elemezték a fiatal jogászok. A kérdéses ügyben védőbeszédét ezekkel a mondatokkal kezdte: „Minden civilizált állam, így a mi államunk törvénye is biztosítja a vádlottnak azt a jogát, hogy védő segítségét vegye igénybe. Ennek a szabálynak az értelmét és a lé-

²⁵ Részletes indokolás.

²⁶ FENYVESI 2002, 43. p.

²⁷ KIRÁLY TIBOR: *Büntetőeljárási jog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 132. p.

²⁸ HACK PÉTER: *A büntetőügy sorsától emberek sorsa függ*. A 90. éves Király Tibor tiszteletére. Ügyvédek Lapja 2010/6. 23. p.

nyegét az adja meg, hogy az a személy, aki ellen a büntetőeljárást folytatják, teljességgel csak akkor tudja a védekezéshez fűződő jogait gyakorolni, ha őt rajta kívül álló személy ennek a jogának érvényesítésében segíti, közreműködik a javára szóló bizonyítékok beszerzésében, az enyhítő körülmények megállapításában, válaszol a vádlott legbizalmasabb kérdéseire és tanácsaival a segítségére van. Az ügy, amely miatt a büntetőeljárást a vádlottal szemben folytatják, a védőnek nem személyes ügye. A védő nem ért, és soha nem érthet egyet az elkövetett bűncselekménnyel.”²⁹⁾

A védelem hivatott a mentő és enyhítő körülmények feltárására, az erre vonatkozó bizonyítékok felkutatására és előterjesztésére, és – e keretek között – az igazság megállapításának elősegítésére.³⁰ Meghatározott esetekben (új Be. 44.§) a törvény *kötelezővé teszi védő részvételét* az eljárásban.

A védelemhez való jog *megsértésének (korlátozásának) következménye* lehet egyrészt, hogy relatív hatályon kívül helyezési okként értékeli a bíróság, ha az eljárásban részt vevő személyek a törvényes jogaikat nem gyakorolhatták [új Be. 609. § (2) bek. b pont], ilyenkor a másodfokú bíróság mérlegelésére van bízva, hogy emiatt hatályon kívül helyezi-e az elsőfokú ítéletet.

Másrészt abszolút hatályon kívül helyezési ok [új Be. 608. § (1) bek. d pont], ha a tárgyalást a védő távollétében tartották, holott a törvény értelmében a védő részvétele kötelező lett volna. Ezen esetekben kötelező az ítélet hatályon kívül helyezése.

V. A büntetőeljárás alapja és akadályai

Új Be. 4. §

- (1) *Az ügyészség és a nyomozó hatóság a tudomására jutott közvádra üldözendő bűncselekmény miatt hivatalból megindítja a büntetőeljárást.*
- (2) *A bíróság – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – indítványra jár el.*
- (3) *Büntetőeljárás nem indítható, illetve a megindult büntetőeljárást meg kell szüntetni, ha az elkövető cselekményét már jogerősen elbírálták, kivéve a rendkívüli jogorvoslati eljárások és egyes különleges eljárások esetét.*
- (4) *A (3) bekezdést kell alkalmazni akkor is, ha az elkövető egy cselekménye több bűncselekményt valósít meg, a bíróság azonban – a vád szerinti minősítésnek megfelelően – nem a vádirati tényállás szerint megállapítható valamennyi bűncselekmény miatt állapítja meg a terhelt bűnösségét.*
- (5) *Azzal szemben, akinek a felelősségét a bíróság szabálysértési eljárásban hozott határozatával állapította meg, azonos tényállás mellett büntetőeljárás – a szabálysértésekről szóló törvényben meghatározott perújítási eljárás lefolytatása előtt – nem indítható.*

²⁹ TÓTH MIHÁLY (szerk.): *Híres magyar perbeszéddek. A közelmúlt híres nevezetes vád- és védőbeszédei.* Dialog Campus Kiadó, Budapest, 2013. 253–254. pp.

³⁰ KIRÁLY 2008, 132. p.

(6) Törvény határozza meg azokat a további okokat, amelyek fennállása esetén büntetőeljárást nem lehet indítani, a már megindult büntetőeljárást meg kell szüntetni vagy felmentő ítéletet kell hozni.

A hivatalból való eljárás elve a büntetőügyekben eljáró ügyészség és nyomozó hatóság pozitív magatartását, cselekvésre irányuló kötelezettségét fejezi ki: *Az ügyészség és a nyomozó hatóság a tudomására jutott közvérdra üldözendő bűncselekmény miatt hivatalból megindítja a büntetőeljárást* [új Be. 4. § (1) bek.]. A büntetőügyekben eljáró ügyészségek és nyomozó hatóságok a hatáskörükbe tartozó ügyekben – az erre irányuló külön kezdeményezés, indítvány hiányában is – kötelesek a büntetőeljárás feladataikat teljesíteni. A törvény tehát egyértelművé teszi, hogy közvérdra üldözendő bűncselekmények miatt a hivatalból való eljárás kötelezettsége kizárólag az ügyészségre és a nyomozó hatóságra vonatkozik, míg a bíróság főszabály szerint hivatalból nem, csak az arra jogosultak (ügyész, magánvádló, pótmagánvádló) kezdeményezése, azaz indítvány alapján járhat el.

A hivatalból való eljárás elvével rokonítható a legalitás elve, amely *anyagilag jogi értelemben* a törvényesség elvét (nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege elvek) jelenti. *Eljárásjogi értelemben* azonban kötelezettséget teremt a bűnüldöző hatóságok, elsősorban az ügyész számára a büntető igény érvényesítésére, a büntető törvények alkalmazására, azaz nem lehet mérlegelés tárgya az állam büntető igényének érvényesítése. A legalitás tehát lényegileg a minden bűncselekmény miatti eljárás kívánalmát fejezi ki azzal, hogy a hatóságok kötelesek az eljárást megindítani és lefolytatni, kivéve a törvényben meghatározott eseteket. Az officialitás azt juttatja kifejezésre, hogy az eljárásra az arra hivatott szervek létrehozása adott felhatalmazást, ami alól ugyancsak vannak kivételek (mikor mégis kell külön „felhatalmazás,” például magánindítvány).³¹ Az európai kontinentális jogrendszerekben ez az elv a meghatározó, azonban kivételként alkalmazzák az opportunitás elvét is, amely meghatározott feltételek esetén a bűnüldöző hatóság és az ügyész számára mérlegelhetővé teszi a büntető igény érvényesítését. A pragmatikus irányultságú jogrendszerekben (például angolszász országok) az opportunitás elve dominál. *Király Tibor* találóan fogalmaz, amikor megállapítja, hogy „a legalitás elméletileg a törvény előtti egyenlőség tükörképe: a törvény mindenkire egyformán vonatkozik (a törvény előtt mindenki egyenlően áll). Az opportunitás a legalitás ezen értelmét csak akkor sekélyesítené el, oldaná fel, ha nem ügyek, hanem személyek szerint történne a válogatás.”³² A két elv tehát a nyomozásra és a vádemelésre egyértelműen érvényes, ám a bírósági szakaszra nem, mivel az kizárólag vád alapján indulhat.

A büntetőeljárás akadályai közül a törvény a *ne bis in idem elvének* megfelelően egyedül a kétszeres elbírálás tilalmát (ítélt dolog – res iudicata) és annak egyes következményeit nevesíti az alapvető rendelkezések között, míg a többi eljárási akadály, illetve tilalom kapcsán az új Be. a szükségtelen ismétlések elkerülése érdekében utaló megoldást alkalmaz.³³

³¹ ERDEI ÁRPÁD: *Törvényelőkészítő anyag*. Kézirat.

³² KIRÁLY TIBOR: *Bizonyítás a készülő büntetőeljárás kódexben*. In: TÓTH MIHÁLY (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 215. p.

³³ Részletes indokolás.

VI. Az eljárási feladatok megoszlása

Új Be. 5. §

A büntetőeljáráásban a vád, a védelem és az ítékezés elkülönül.

Egyes szerzők szerint, míg a polgári per tárgya mindig valamely vitás magánjogi igény, addig a büntetőperé az állami büntető hatalom igényének valamely esetben való tisztázása.³⁴ Az állam büntető igénye csak úgy érvényesülhet, ha megvalósul a független és pártatlan büntető igazságszolgáltatás alapvető garanciája is, a kontradiktórium, vagyis az eljárási feladatok megoszlása. Az alapelv az eljárás alanyai által végzett alapvető eljárási tevékenységek önállóságát, elkülönülését, vagyis az eljárásban érvényesülő funkciómegosztást jelenti. A vádat a vádemelésre feljogosított vádló képviseli, a bíróság pedig a vád alapján jár el, ahhoz kötve van: csak abban a cselekményben dönthet, amelyben vádat emeltek és csak annak a személynek a bűnösségéről, aki ellen vádat emeltek. A vád, a védelem és az ítékezés elkülönülése azt is jelenti, hogy a vádlott bűnösségéről, büntetőjogi felelősségéről csak a bíróság dönthet.

Az eljárási feladatok megoszlása, azaz a funkciómegosztás elve a vádelvű és nyomozóelvű elemeket egyesítő ún. vegyes büntető igazságszolgáltatási rendszerekben szinte kivétel nélkül megtalálható, ezért a vád, a védelem és az ítékezés önállóságára és elkülönültségére vonatkozó kívánalmat az új Be. is deklarálja. Az angolszász (túlnyomórészt vádelvű) büntetőeljárási rendszerek is egyre nagyobb teret engednek a materiális védelem számára, amely a három funkció éles, átjárhatatlan elkülönítését átlépi.³⁵ (Az anyagi vagy materiális védelem azt jelenti, hogy az eljárásban közreműködő hatóságok a törvénynél fogva kötelesek a terhelt javára szolgáló körülményeket is felderíteni, a bizonyításukhoz szükséges adatokat megszerezni, illetve általában azt biztosítani, hogy a terhelt a törvényben előírt módon védekezhessen. Az anyagi védelem biztosítéka az *in dubio pro reo* elv is, azaz ha a vádlónak nem sikerül kétséget kizáróan bizonyítani egy releváns tény, akkor az nem értékelhető a terhelt terhére.) A vegyes rendszerekben így védelmi funkciót a bíróság és az ügyész is ellát, ténylegesen megvalósítható funkciómegosztás ennek megfelelően valójában csak a vádlói és ítélező funkció elkülönítését jelenti.³⁶

Össztjük *Erdei Árpád* véleményét, amely szerint a nyomozási szakaszban nincs ítélezési funkció, azonban létezik a vád, illetve annak előkészítése mellett egy önálló, el-

³⁴ IRK 1931, 5. p.

³⁵ Csemegi Károly szavaival: „A modern állam a törvény megvalósítását követeli közegeitől és e fenségesebb hivatásával nem egyeztethető össze, hogy az ő képviselője mellőzze a tudomásaira jutott azon tényeket és körülményeket, melyek a vádlott bűntelenségét vagy enyhébb szempont alá eső bűnösségét bizonyítják. Az ügyészség eminens hivatása e tekintetben a vádlott védelmére is kiterjed; és a mint az ügyész jogosítva van az ő tevékenysége folytán megindított bünvádi eljárástól végképp el is állni, úgy jogosítva van a rendőrségi közegek, valamint a vizsgáló tevékenységét vádlott érdekében is proviciálni.” CSEMEGI KÁROLY: *A magyar bünvádi eljárás tervezetének indokai. I. A bünvádi eljárás alapelvei és főbb intézkedései*. Pesti Könyvnyomda Rt., Budapest, 1882. Forrás: http://dtl1.ogyk.hu/R/44CYEMFYTVSTTQJPSKTC28YT8QN7LV1MPXGJPF PN6QX2T3KDCV-01001?funke=results-jump-full&set_entry=000009&set_number_121394&base_GEN01

³⁶ A tisztességes eljárás követelményének alapfeltétele a vádlói és az igazságszolgáltatási funkciók szétválasztása. Az ügyészség és a bíróság feladatainak elkülönítése, az egyes tevékenységi körökre vonatkozó részletes szabályok, az eljárás alanyai számára előírt kötelezettségek és a részükre biztosított jogosultságok konstrukciója eljárási garanciákat is jelent a védelem számára. 14/2002. (III. 20.) AB határozat

különült funkció, amelyet ugyan bíróság (nyomozási bíró) lát el, de amelynek a gyakorlása összeegyeztethetetlen az ítélkezéssel. A bíró nyomozás során ellátott teendői (például dönt a kényszerintézkedésről, kihallgat valakit vagy „perrendszerüvé” tesz egy bizonyítási cselekményt a jelenlétével) nem az ítélkezés körébe tartoznak, így a nyomozási bíró önálló eljárás funkciója nem nyer szabályozást a funkciómegosztás elvében.³⁷ (A nyomozás során valójában vád funkció sincsen, bár adott esetben egy személyre terhelő és felelősségre vonására irányuló eljárás van folyamatban.)

A funkciómegosztás tekintetében a joggyakorlatban legtöbbet vitatott kérdés, hogy a vád ténybeli hiányosságainak hivatalból történő javítására a bíróság hivatalból kötelezhető vagy legalábbis jogosult-e. Álláspontunk szerint a funkciómegosztás következetes érvényesítésével a bíróság erre jogot sem kaphat, mivel a vád képviselője az ügyész felelőssége, így helytelen lenne a vádképviselői hibák korrekcióját az anyagi igazságra való törekvés nevében a bíróságra hárítani. Az új Be. Preambuluma ugyanakkor kiemeli „az igazság megállapításának igényét,” vagyis az anyagi igazság elvét. A törvény szerint a büntetőeljárásnak több eljárás szereplő tevékenységén keresztül biztosított célja az igazság kiderítése. A döntéseket valóság-hű tényállásra kell alapozni, ellenben a bíróság nem kötelezhető a tényállás hivatalból való felderítésére, csupán a tényállás – az indítványok keretei között való – tisztázására. Ennek következtében a bíróság döntése nem lehet megalapozatlan amiatt, hogy ügyészi indítvány hiányában nem szerzett be bizonyítási eszközt. A funkciómegosztásra épülő szemlélet továbbá a védelemről is a bírósági eljárásról méltó felkészültséget követel meg, hiszen a bíróság előtti egyenlőség nem csak a jogosultságokban, hanem a kötelezettségekben is megnyilvánulhat. A büntetőperben tehát továbbra is fennmarad azon törekvés, hogy „a bírói határozatban megállapított tények a valóságot teljesen fedjék, tehát hogy a történeti valóságnak teljesen megfelelő igazság, anyagi igazság szolgáltatassék.”³⁸

VII. Az ítélkezés alapja és vádhoz kötöttsége

Új Be. 6. §

- (1) *A bíróság vád alapján ítélkezik.*
- (2) *A bíróságnak a vádról döntenie kell, a vádon túl nem terjeszkedhet.*
- (3) *A bíróság csak a megvádolt személy büntetőjogi felelősségéről dönthet és csak olyan cselekményt bírálhat el, amelyet a vád tartalmaz.*

Az új Be. 6 § (1) bekezdése szerint: *a bíróság vád alapján ítélkezik*, a bírósági eljárás feltétele tehát a vád (vádelt). A törvény az ítélkezés alapja és vádhoz kötöttségként foglalja össze a vádelv valamennyi részelemét. A vádelv fogalmából – amely Csemegi Károly szerint „az élő nemzetek életerős és oltalmazó rendszere” – kikerült a vád „törvényes” jelzője, mivel az, hogy a vád nem törvényes, esetenként csak az eljárás végén

³⁷ ERDEI

³⁸ HACKER ERVIN: *Alapelvek*. In: TÓTH MIHÁLY (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 48. p.

(akár egy magasabb bírói fórumon) derül ki. A bíróságnak tehát esetenként nem törvényes vád alapján is el kell járnia addig, amíg a vádról kinyilatkoztatja, hogy az nem törvényes. Jelenleg hatályos törvényünk [1998. évi XIX. törvény A büntetőeljárásról] alapján a vádat törvényessé tevő kellékek (vádloi legitimáció; a Btk.-ba ütköző magatartás leírása; a vádlott személyének azonosítása; valamint az eljárás lefolytatásának indítványozása) bármelyikének hiánya esetén gyakorlatilag tartalmi értelemben nem létezik a vád.

Az új Be. tehát nem szól a törvényes vád alapvető alaki és tartalmi kritériumairól, és megszünteti azt a különbséget, amely a törvényes vád és a kellékhányos vád között fennáll. Valójában a törvény jelentősen egyszerűsíti a vádirattal szemben megfogalmazott formai és tartalmi előírások rendszerét. A korábban „törvényes vád”-ként szereplő (formális) elvárásokat nem a fogalom fenntartásával, hanem a vád szükségszerű, fogalmi elemeinek kötelező tartalmi elemként történő nevesítésével rendszerezi. A vádat ezáltal törvényessé tevő elemek – a vádlott azonosításra alkalmas megjelölése; a vád tárgyává tett bűncselekmény pontos leírása; a cselekmény jogi minősítése és a bírósághoz intézett beadvány – esetlegesen nem pótoltt hiányossága esetén a bíróság továbbra is megszüntető határozatot hozhat, azonban – a joggyakorlattal összhangban – ez nem képez ítélt dolgot (nem lesz *res iudicata*) ezért nem lehet akadály a újabb vádemelésnek. Az új Be. 487. §-a alapján ugyanis a bíróság a „hiányos” vádról is köteles dönteni. A törvény egyszerűsíti továbbá a vádirat további információs jellegű kellékeit. Ilyen például a rendelkezésre álló bizonyítási eszközök megjelölése, amelyek hiányát vagy hiányosságát a bíróság szintén számon kérheti az ügyészségen, s nem pótoltt hiányosság esetén megszüntetheti az eljárást. A bizonyítási eszközök megjelölése ugyan nem a vád bírósági eljárást behatároló funkcióját szolgálja, de információs kellékként olyan jelentősége van, amely a védelem hathatós ellátása érdekében garanciális tartalommal is bír, továbbá az előkészítő eljárás gördülékeny lefolytatásának fontos tényezője. A vádirat további – információs funkciót ellátó – tartalmi elemeinek hiánya ezzel szemben nem jár közvetlen szankcióval.

Az új Be. nem tartalmazza a törvényes bizonyítékokon nyugvó „megalapozott” vád követelményét sem. Ezáltal tehát a vád – a továbbiakban is – akkor is törvényes lehet, ha jogellenesen megszerzett bizonyítékokon alapul. A bíróságnak nincs lehetősége arra, hogy felülvizsgálja az ügyész vádemelésről szóló döntését, csupán a benyújtott vád alaki és tartalmi szempontból történő vizsgálatát teheti meg.

VIII. A bizonyítás alapvetései

Új Be. 7. §

- (1) *A vád bizonyítására a vádló köteles.*
- (2) *A terhelt nem kötelezhető az ártatlanságának bizonyítására.*
- (3) *A büntetőeljárársban senki sem kötelezhető arra, hogy önmagát terhelő vallomást tegyen vagy önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson.*
- (4) *A kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére.*
- (5) *Abban a kérdésben, hogy a terhelt követett-e el bűncselekményt, a bíróságot, az ügyészséget és a nyomozó hatóságot nem köti a polgári, a közigazgatási, a szabálysértési, a fegyelmi vagy más eljárásban hozott határozat, illetve az abban megállapított tényállás.*

Az új Be. önálló alcím alatt foglalja össze az ártatlanság vélelmének bizonyításra vonatkozó következményeit, az ártatlanság vélelmével összefüggő három bizonyítási szabályt: azaz a bizonyítási teher (1) és az önvádra kötelezés tilalmának (2) szabályait, továbbá a kétségek értelmezésének elvét, az *in dubio pro reo* elvét (3). A törvény 7 §-ában összefoglalt alapelv-csomag emellett rendelkezik a büntetőjogi felelősség önálló elbírálásának követelményéről is.

A bizonyítási teher szabálya a vádlónak a vádért viselt felelősségét és a funkciómegosztást hangsúlyozza. Vádló alatt főszabályként az ügyészt értjük, ha ő lép fel közvádlóként. Vádló alatt értjük még a magánvádlót, aki az a sértett, akit a magánvádas ügyekben a vád képviselével járó jogok is megilletnek; illetve a pótmagánvádlót, aki szintén a sértett és az ügyészi passzivitás bizonyos eseteiben léphet fel. A bizonyítási teher (*onus probandi*) nemzetközi szinten is elfogadott elve szerint tehát a bűnösség bizonyítása a büntetőügyekben eljáró hatóságokat terheli.

Az új Be. a bizonyítási teherrel párhuzamosan új, a bizonyításra vonatkozó korlátot állít fel, amely szerint a terhelt nem kötelezhető az ártatlanságának bizonyítására. Ezen szabály a bizonyítási teherhez képest tartalmilag más, általános érvényű, hozzáadott értéket fejez ki, ezért alapelvi szintű megfogalmazása szükségszerű. A követelmény szorososan kapcsolódik a védői tevékenységhez, hiszen valójában bizonyítási kötelezettségről van szó, amelynek végső tétje az, ki viselje az esetleges bizonyítatlanság következményét. Az officialitás (hivatalbóliság) elvéből kiindulva ez csak a hatóságokra hárulhat, semmiképpen a védelemre, benne a védőre.³⁹

A bizonyítási teher alapelve szoros kapcsolatban van nem csupán az ártatlanság vélelmével, de az önvádra kötelezés tilalmával is. Az önvádra kötelezés tilalma alapelvi szinten nem csupán a terhelti jogot fogalmazza meg, ezért szükségtelen a hozzátartozóra vonatkoztatott külön kiterjesztés.

A bizonyítási teher kapcsán érintett másik elv az *in dubio pro reo* elve: A kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére [új Be. 7. § (4) bek.]. Az el nem osztatott kétséget – a vonatkozó töretlen értelmezés alapján – nemhogy a terhelt tények, körülmények között nem szabad számba venni, hanem kifejezetten a terhelt javára kell értékelni. Az *in dubio pro reo* elv pozitív oldalról történő megfogalmazása tehát világosabban közvetítené az alapelv tényleges tartalmát, a mögötte meghúzódó jogalkotói szándékot.

Egy büntetőeljárás során *kétség* két esetben merülhet fel: adott *tény bizonyítottságának* értékelése során vagy adott *bizonyíték tartalmának* értékelése és elbírálása során. Mindkét esetben azonban kizárólag jogerőre képes ügydöntő határozat meghozatalakor irányadó a mérlegelés és csakis az összes törvényes bizonyítási lehetőség kimerítése után alkalmazható. (Ez az ún. „három alapvető megszorítás” az *in dubio pro reo* elv értelmezése kapcsán.)

Az elv lényegét a következőképpen foglalja össze a *Herke – Fenyvesi – Tremmel* szerző-trió: „Az ügydöntő bírói határozatban csak a kétséget kizáróan bizonyított tény lehet a terhelt terhére értékelni. Ha a bizonyítás tárgyául szolgáló tény tekintetében a bizonyítás összes lehetőségének a kimerítése ellenére is kétség marad fenn, azt az ügydöntő határozatban a terhelt javára kell értékelni.”⁴⁰

³⁹ FENYVESI 2002, 32. p.

⁴⁰ HERKE – FENYVESI – TREMMEL 2012, 62. p.

Senki sem kötelezhető arra, hogy önmagát terhelő vallomást tegyen és önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson [új Be. 7. § (3) bek.]. A tilalom már a római jogban is ismert volt: „*nemo tenitur se ipse accusare*” (senki sem köteles önmagát vádolni) és kiterjed arra is, hogy vallomást kikényszeríteni senkitől sem lehet.

Ez az alapelv mind a terhelt, mind a tanú számára a garanciát jelenti: *jogot a hallgatáshoz*, amely alapját képezi a tisztességes eljáráshoz való jognak is. A hallgatás joga Bárd Károly szerint – formáját tekintve – negatív jog kettős értelemben is: a közreműködés visszautasítására ad felhatalmazást és egyúttal a hatósági beavatkozásnak is útját állja; tiltja, hogy a nyilatkozat megszerzése érdekében kényszer alkalmazzanak.⁴¹

A kontinentális jogi gondolkodástól eltér az angolszász eljárási rendszer, amelyben a vallomástételre nem kötelezett vádlott, amennyiben úgy dönt, hogy vallomást tesz, tanúként hallgatandó ki, ennek minden következményével együtt, nevezetesen terheli őt az igazmondás kötelezettsége.

Abban a kérdésben, hogy a terhelt követett-e el és milyen bűncselekményt, a bíróságot, az ügyészt és a nyomozó hatóságot nem köti a más eljárásban, így különösen a polgári eljárásban, a szabálysértési vagy a fegyelmi eljárásban hozott határozat, illetőleg az abban megállapított tényállás [új Be. 7 § (5) bek.].

A büntetőügyekben eljáró hatóságok tehát szabadon döntenek a büntetőjogi felelősség és annak alapjául szolgáló tényállás vonatkozásában, pontosabban a büntetőjogi felelősség ténybeli és jogi alapja felől csak a bíróság határozhat jogerősen. Más kérdés, hogy esetenként döntésükhöz be kell szerezniük más hatóság eljárásából származó adatokat, ez pedig általában a büntetőeljárás felfüggesztését vonja maga után.

Bár a büntetőügyben eljáró hatóságot – főszabály szerint – nem kötik más hatóságok döntései, ez fordítva már nem igaz. Így a büntetőeljárásban hozott határozat hatálya a polgári perben nem megkerülhető: ha a jogerősen elbírált bűncselekmény anyagi jogi következményei felől polgári perben kell határozni, a (polgári) bíróság a határozatában nem állapíthatja meg, hogy az elítélt nem követte el a terhére rótt bűncselekményt. Azaz ebben az esetben a polgári kereset jogalapja nem vitatható (az már bizonyítást nyert a büntető ügyben), kizárólag az összecszerűség kérdésében határozhat a (polgári) bíróság.

IX. A büntetőeljárás nyelve és a nyelvhasználat joga

Új Be. 8. §

- (1) A büntetőeljárás nyelve a magyar. A Magyarországon élő, törvényben elismert nemzetiségek tagjai a büntetőeljárásban a nemzetiségi anyanyelvüket használhatják.*
- (2) Senkit nem érhet hátrány amiatt, hogy a magyar nyelvet nem ismeri.*
- (3) A büntetőeljárásban mindenki jogosult az anyanyelvét használni.*
- (4) A büntetőeljárásban a hallássérült, illetve siketvak személy jogosult jelnyelvet használni.*

⁴¹ BÁRD KÁROLY: *Erkölc és büntető igazságszolgáltatás – a hallgatás joga*. In: Hollé Katalin – Kabódi Csaba – Mohácsi Barbara (szerk.): *Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak*. ELTE Állam-és Jogtudományi Kara, Budapest, 2009. 21. p.

Az új Be. az Alapvető rendelkezések között az eljárás nyelve és az anyanyelv használata körében kizárólag az eljárás nyelvére, illetve az anyanyelvhasználatra vonatkozó legelőnyösebb szabályokat tartalmazza, a közvetítőnyelv használatára és a fordításra vonatkozó rendelkezések a nyelvhasználat részletszabályai közé tartoznak.⁴² Ennek megfelelően: a büntetőeljárás nyelve a magyar [új Be. 8. § (1) bek.]. A magyar nyelv nem tudása miatt azonban senkit sem érhet hátrány, így a büntetőeljárásban mindenki mind szóban, mind írásban használhatja az anyanyelvét (vagy nemzetiségi anyanyelvét).

Ha a büntetőeljárásban résztvevő személyek élni kívánnak e lehetőséggel, részükre *tolmácsot* kell biztosítani. Amennyiben például az eljárás során a terhelt nem magyar anyanyelvű, tolmácsot kell kirendelni és a vizsgálatot – tolmács alkalmazásával – a terhelt anyanyelvén, kell lefolytatni. Ez a rendelkezés megfelel az EJEE 6. cikk 3. bekezdés e) pontjában megfogalmazott követelménynek, amely szerint minden terheltnek joga van ahhoz, hogy „ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti, vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.”

A nem magyar anyanyelvű terhelt védekezési jogának erősítése vonatkozásában, amennyiben a magyar nyelvet, illetőleg az eljárás nyelvét nem ismeri, *védő* részvételét teszi kötelezővé a törvény.

X. A törvény hatálya

Új Be. 9. §

A magyar büntető joghatóság alá tartozó ügyekben a büntetőeljárást e törvény szerint kell lefolytatni.

A jogalkotás szakmai követelményei alapján, különösen a jogszabályszerkesztésről szóló 61/2009. (XII. 14.) IRM rendelet 60. § (1) bekezdés a) pontjára figyelemmel az Alapvető rendelkezések között kizárólag a törvény tárgyi hatálya szerepel, az időbeli hatállyal összefüggő szabályokat a törvény a korábbi Be. megoldásával ellentétben az Átmeneti rendelkezések között helyezi el.⁴³

⁴² Részletes indokolás.

⁴³ Részletes indokolás.